

УДК 378.1:34

Д.І. ДЕМЧЕНКО,

*доцент кафедри іноземних мов № 2 Харківського
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРЕДСТАВНИКА ЮРИДИЧОЇ ПРОФЕСІЇ

У статті аналізується компетентнісний підхід до формування змісту освіти, який є новим концептуальним орієнтиром для вищих навчальних закладів і став «новим поглядом на освітнянські проблеми». Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь, і навичок спрямоване на їх трансформацію в компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу, перебудовуючи власну діяльність.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна іншомовна компетентність, формування професійної іншомовної компетентності, фахова підготовка юриста, педагогічні умови формування професійної іншомовної компетентності юриста.

Постанова проблеми. Процес переходу України до нових суспільних відносин відбувається в дуже важких і суперечливих формах. Метою перехідного періоду є створення в майбутньому реального громадянського суспільства, що в сучасній інтерпретації є суспільством з розвинутим економічними, культурними, правовими й політичними відносинами між його членами, яке не залежить від держави, а здатне активно взаємодіяти з нею. Це суспільство громадян високого соціального, політичного, культурного й морального статусу, що створює спільні з державою правові відносини.

Формування культури спілкування людини, її взаємовідносини з іншими людьми, виявлення поваги до людської гідності, індивідуальність і неповторність особистості стає все більш актуальною проблемою щодо морального розвитку нашого суспільства, оскільки цей процес є невід'ємною складовою удосконалення відносин між людьми.

Входження України до світового освітнього простору супроводжується суттєвими змінами в системі освіти. Сучасний розвиток національної освіти характеризується посиленням уваги до особистості того, хто навчається. Саме тому одним зі стратегічних завдань реформування освіти згідно із Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» і Національною доктриною розвитку освіти у XXI ст. є формування освіченої, творчої особистості. Крім того, «важливою ознакою сьогодення виступають інтеграційні процеси, що відбуваються в усіх галузях життєдіяльності людської спільноти», що також позначається й на освіті. Усе це вимагає від педагогів зміни цілей, змісту, методів підготовки фахівця, організаційних форм спільної діяльності викладачів і студентів у процесі професійної підготовки.

Стратегічна мета реформування й модернізації вищої освіти і науки України, як зазначають науковці, полягає в створенні ефективного інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах через сприяння прогресивним нововведенням, упровадження найсучасніших технологій і моделей навчання в навчальний процес, що повинно здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у

соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки».

Отже, сучасний розвиток людського суспільства й цивілізації висуває до освіти принципово нові завдання. Слід відзначити, що українська педагогічна громадськість на сторінках педагогічної преси все частіше вживає тезу про необхідність запровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього фахівця будь-якої галузі як «важливого шляху модернізації освітньої сфери». Тому й у керівних документах, що регламентують розвиток освітніх процесів, компетентнісний підхід визначається серед пріоритетних. Проте компетентнісний підхід виступає предметом широких дискусій освітян країни-учасниць організації економічного співробітництва та розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття «освіта», «освітня компетентність» прийшли із зарубіжних країн, де вони є широкоживаними і дослідженими. Проте в Україні й на сьогодні недостатньо представленими є праці, присвячені цій проблемі, що є оригінальними або перекладеними на українську мову.

Формулювання мети. Тому перед тим, як говорити про запровадження компетентнісного підходу в практику професійної підготовки у вищій національній школі, необхідно визначитися щодо сутності вихідних понять і положень такого підходу.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. почалися докорінні зміни в парадигмі й методології освіти, передумови й окремі елементи яких склалися протягом усього століття. Колишня парадигма, що відображала інтереси й сутність індустріального суспільства, детермінованого пізнання й однозначності оцінок, поступово замінюється методологією інформаційного суспільства, плюралістичного пізнання й імовірності оцінки. Ознаками революції в освіті, що відбулася на зламі століть, є сукупність якісних зрушень (інколи навіть якісних стрибків). Це, по-перше, перехід від масової підготовки до підготовки в малих групах або навіть «поосібно», у зв'язку з чим постає нагальне питання про індивідуалізацію підготовки майбутнього фахівця. При цьому найважливішою характеристикою освіти стає гнучкість, здатність до працевлаштування (це стосується як освітньої системи, так і її продукту – фахівця). По-друге, це перехід від засвоєння інформації до формування якостей, необхідних для творчої діяльності й пов'язаних з потребою постійного здобуття й засвоєння нової інформації. У зв'язку з цим провідним орієнтиром освіти є формування особистості, що здатна творчо мислити, саморозвиватися протягом життя. Формування особистості – процес, який відбувається з різних причин, однією з яких є «зміни в особистості студента, що призводить часом до якісних перетворень, які оформляються в його особливості, якості, їх сукупність і властивості, зіставлені з моделлю випускника освітньої установи. Це процес, який визначається особистим вільним вибором і самовизначенням студента, з наданням йому допомоги в оцінці пріоритетів професійної освіти».

Спрямованість традиційної системи освіти на засвоєння системи знань на певному етапі розвитку суспільства вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає формування самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти в розв'язанні соціальних, виробничих і економічних завдань, вирішення яких потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності студентів, розвитку їхніх здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання і розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. «В Україні здійснюються кроки щодо забезпечення прискореного, випереджального інноваційного розвитку освіти, а також створюються умови для самоствердження та самореалізації особистості протягом життя».

Важливість знань, умінь, інтелектуального й духовного розвитку як особистості, так і суспільства в цілому, в наш час розуміють майже всі. Зрештою, добре освічені, висококваліфіковані громадяни є ознакою прогресу будь-якої держави ХХІ ст., коли світ є таким складним, суперечливим і конфліктним.

Нині у світі існує три підходи (три моделі), на основі яких можна аналізувати й розбудовувати освітній процес у сучасній школі.

Перший підхід спрямовано на зміну змісту, коли провідним є те, «що викладається»: навчальний план, програми відображають можливості того, хто навчається, що можуть бути реалізовані як під час занять, так і в позааудиторний час.

Другий підхід до реформування сучасного освітнього процесу торкається проблем процесу підготовки, коли провідним стає те, «що відбувається в процесі її здійснення». Цей підхід передбачає аналіз того, що насправді опановується з матеріалу, який викладається, тобто реальні явища й процеси, що відбуваються під час підготовки в навчальний і позанавчальний час.

З позицій третього підходу перегляду піддаються кінцеві результати діяльності в процесі професійної підготовки, тобто аналізується низка *компетентностей* (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими оволоділи студенти.

Виокремлення третього підходу пов'язано з тим, що наприкінці ХХ ст. найбільш розвинуті країни (Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, деякі країни Східної Європи: Угорщина, Румунія, Молдова, Латвія та інші) ініціювали ґрунтовну дискусію, яку було продовжено на міжнародному рівні щодо того, як озброїти майбутнього фахівця необхідними вміннями й знаннями для забезпечення гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Як засвідчив аналіз досвіду цих та інших країн, одним із шляхів оновлення змісту освіти й технологій навчання, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору виявилася орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження.

Для розкриття основних наукових положень дослідження компетентнісного підходу до підготовки представника юридичної професії необхідно з'ясувати стан розробленості використання компетентнісного підходу на міжнародному рівні, а також проаналізувати національні його трансформації. Результати дослідження експертів країн Європейського Союзу в цьому напрямі свідчать про те, що для будь-якої країни корисним є порівняння міжнародного й національного досвіду як розвитку освітньої системи в цілому, так і можливостей для запровадження компетентнісного підходу зокрема, оскільки «повне копіювання будь-яких освітніх моделей і феноменів інших країн є непродуктивним; національні моделі освіти мають бути розбудованими, виходячи з національних потреб і особливостей».

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що саме поняття «компетентнісна освіта» виникло в США в процесі вивчення досвіду роботи педагогів. Базоване на кращому практичному досвіді, воно стало результатом численних спроб проаналізувати концептуальну освіту, провідною метою якої є: навчити студентів оволодівати всіма видами компетентностей під час виконання тих або інших завдань, що містять, крім стандартних навичок (читання, письмо, орфографію й рахування), ще й вміння самостійного пошуку інформації, необхідної для досягнення мети (таку інформацію частіше треба було здобувати в процесі безпосереднього спостереження або спілкування з людьми, аніж шляхом читання книжок), винахідливість, вміння переконувати, керувати (лідерство) тощо.

Слід відзначити, що стимулом для широкого використання компетентнісного підходу у світі стали вимоги бізнесу й підприємництва. Сучасні працедавці в більшості країн, як правило, не мають претензій до рівня технічних знань випускників вищих навчальних закладів, проте вони часто зауважують, що у випускників немає впевненості й досвіду в процесі інтеграції і застосуванні знань під час прийняття рішень. Саме тому допомогти навчитися знаходити правильні рішення в конкретних ситуаціях – навчальних, життєвих, потім – професійних – є сьогодні одним із провідних завдань освіти.

Суттєвим внеском у поглиблення уявлення про компетентнісний підхід до науково-педагогічного осмислення стратегій реформування сучасної освіти вважається доробок федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади щодо визначення й добору ключових компетентностей.

Слід відзначити, що насьогодні досліджено основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті, серед яких І. Зимня виділяє:

1960–1970 рр. – введення в науковий апарат поняття «компетенція», а також розмежування понять «компетенція» та «компетентність»; початок досліджень різних видів мовної компетенції в галузі лінгвістики; введення поняття «комунікативна компетентність»;

1970–1990 рр. – використання понять «компетенція» та «компетентність» в теорії та практиці вивчення мови (особлива увага приділяється іноземній мові); розробка змісту поняття «соціальна компетенція/компетентність»;

З 1990 рр. – характеристика та дослідження компетентності як наукової категорії в освіті; професійна компетентність особистості стає предметом спеціального та всебічного розглядання.

Вплив економічних, соціальних та інших чинників розвитку цивілізації посилювався зацікавленістю суспільства в результатах освіти й спричиняв появу поряд із традиційними (кількість років підготовки, отримання певного ступеня освіти тощо) нових, більш важливих і реальних індикаторів цих результатів.

З позицій компетентнісного підходу саме *компетентності* є тими індикаторами, які уможливають визначення й оцінку готовності випускника вищої школи до життя, його подальшого особистого розвитку й активної участі в житті суспільства. Саме розвиток в особистості життєво важливих компетентностей може забезпечити їй можливості реалізації в сучасному інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти тощо. Життєва компетентність особистості, що є «об'єктивним запитом сучасного соціального та індивідуального життя», є інтегративною якісною характеристикою «особистісного мистецтва жити» й має «константні параметри»: вимоги щодо організації і проживання індивідуального життя і засоби, що забезпечують реалізацію цих вимог.

Слід відзначити, що компетентнісний підхід до формування змісту освіти, хоча й породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і національному рівні різних країн, виявився новим концептуальним орієнтиром для вищих навчальних закладів зарубіжжя, став «новим поглядом на освітянські проблеми». Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на їх трансформацію в компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу, перебудовуючи власну діяльність.

Діяльність людини, зокрема засвоєння нею будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, виконуючи які, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або для суспільства, людина тим самим розвиває в себе компетентність у тій або іншій галузі життя. Якщо сфера життя, в якій людина відчуває себе здатною до ефективного функціонування (тобто компетентною), є достатньо широкою, то йдеться про так звані «ключові» або життєві компетентності, що поширюються на вужчу сферу, наприклад, у рамках певної наукової дисципліни, а отже – можна стверджувати про сформовану предметну або галузеву компетентність.

Висновки. Таким чином, під компетентністю людини науковці розуміють спеціальним шляхом структуровані системи знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі підготовки. Ці системи дають змогу визначати, тобто ідентифікувати, і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності. Інакше кажучи, знання фахівця як рівень його обізнаності щодо певних професійних проблем стають усвідомленими й реалізуються у вигляді умінь і навичок здійснення певних професійних функцій, що пов'язано зі сформованим позитивним ставленням до них.

Список використаних джерел

1. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика Бородіна Г.І., Співак А.М. Шляхи реалізації комунікативного підходу при навчанні дипломованих спеціалістів професійного іншомовного спілкування Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: зб. наук. пр. / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – Х.: Константа. – Вип. 10. – 2006. – С. 31–40.
2. Ганніченко Т.А. Використання сучасних ігрових технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців індустрії дозвілля до іншомовного спілкування / Т.А. Ганніченко Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 42. Вип. 29. Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. – С. 135–140.
3. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К.: ВІРА-Р; Дакор, 2000. – 506 с.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов; наук. редактор укр. видання С.Ю. Николаєва. – Стразбург. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. Закон України «Про вищу освіту» Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. – 67 с.
6. Закон України «Про освіту» Голос України. – 1996. – № 77. – С. 7–11.
7. Зарайский А.А. Профессиональная направленность обучения иностранным языкам аспирантов и соискателей неязыковых вузов // Профессиональная направленность обучения иностранным языкам в неязыковом вузе. Тезисы докладов научно-метод. конф. – Саратов, 1996. – С. 14–15.

References

1. Bolotov, V.A., Sericov, V.V. Model of competence: from the idea to educational program Pedagogics. 2003, no. 10, pp. 8-14. Pedagogics by Borodina, G.I., Spivac, A.M. Ways of realization of communicative approach of teaching professional foreign communication specialists with correspondent diplomas. Teaching languages in higher Educational establishments on the modern stage. International ties: Scientific researches. Experience. Researches Incl: B. scientific. w. /Kharkiv national university named after V.N. Karasin. Kharkiv. Konstanta. Issue. 10. 2006, pp. 31-40.
2. Gannichenko, T.A. (2005). The usage of modern game technologies in the process of training future specialists in the sphere of entertainment to speak foreign language. Scientific works Science-methodological magazine. Vol. 42. Issue. 29. Pedagogical sciences. Mukolaev: Publisher MSHU named after P. Mogula, pp. 135-140.
3. Gusarev, C.D., Tuhomirov, O.D. (2000). Legal deontology. Kyiv. VIRA-P; Dakor. 506 p. (The basis of judicial activity: theoretical, practical and deontological aspects).
4. Council of cooperation in the sphere of culture. Educational committee (2003). General European recommendations which concern language education: learning, teaching, evaluation. Science. corrector by C.U. Nukolaev. Strasburg. Kyiv. Lenvit Publ. 273 p.
5. Law of Ukraine "On higher education". Issues of Verhovna Rada (VVR). 2002. No. 20. 67 p.
6. Law of Ukraine "On education". Voice of Ukraine. 1996. No. 77, pp. 7-11.
7. Zarayskiy, A.A. (1996). Professional inclination of teaching foreign languages assistant and researches of non-language higher educational establishments Professional inclination of teaching foreign languages assistant and researches of non-language higher educational establishments. Summaries of reports of science and methodological conferences. Saratov, pp. 14-15.

В статье определены и теоретически обоснованы педагогические условия формирования профессиональной иноязычной компетентности юриста: обеспечение иноязычной профессиональной направленности процесса обучения, воспитание и организация самостоятельной работы студентов высшего юридического учебного заведения; создание благоприятного социально-психологического климата в образовательной среде в процессе овладения студентами иностранным языком; внедрение личностно ориентированных диалоговых, игровых технологий в процессе формирования профессиональной иноязычной компетентности

Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональная иноязычная компетентность, формирование профессиональной иноязычной компетентности, профессиональная подготовка юриста, педагогические условия формирования профессиональной иноязычной компетентности юриста.

On the basis of competence-oriented approach the essence of the definition of «professional foreign language competence of a lawyer» was analyzed as a professionally important integrative feature of the person who represents the legal profession. This competence is a systemically valuable new formation that ensures decoding of foreign legal information (International legal documents, legal terminology) and its creative usage in practical legal activities (In contacts with foreign colleagues), as well as an ability to be involved in legal activities to solve professional problems. The content of professional foreign language competence of a lawyer as the system of interconnected and interdependent components of this phenomenon (axiology, cognition, activities) was defined.

Key words: competence approach, professional foreign language competence, the formation of the professional foreign language competence, professional training of lawyers, pedagogical conditions of formation of lawyers' professional foreign language competence.

Одержано 21.10.2015.